

Рецензија монографије „О конгруенцији предиката са дисјунктивним субјектом у српском језику“ доц. др Иване Митић

Монографија „О конгруенцији предиката са дисјунктивним субјектом у српском језику“ доц. др Иване Митић представља значајан допринос истраживању феномена синтаксичког слагања са дисјунктима у српском језику, са посебним фокусом на интерфејс са фонологијом и морфологијом. Студија садржи 189 страница текста, организованих у девет поглавља са индексом појмова и регистром аутора.

Ауторка истражује на који начин дисјункција у комбинацији са морфофонолошким факторима као што су синкретизам и линеарна блискост утичу на одређивање контролора слагања у роду, одговарањем на следећа питања.

- 1) Како дисјункција, линеарна блискост, синкретизам и вредност граматичког рода и броја утичу на одабир контролора слагања у роду када се синкретични дисјунктивни субјекат састоји из чланова различитог рода и броја?
- 2) Како дисјункција, линеарна блискост и синкретизам утичу на избор различитих контролора за слагање у роду и за слагање у броју?
- 3) Како дисјункција, линеарна блискост и вредност граматичког рода утичу на разрешење опционалности између слагања са првим и последњим чланом дисјунктивног субјекта када се дисјунктивни субјекат састоји из чланова мушког и женског/средњег рода множине у оба могућа редоследа?
- 4) Како дисјункција и конјункција утичу на разрешење опционалности између слагања са првим, последњим чланом и разрешеног слагања, када се координирани/дисјунктивни субјекат састоји из чланова истог/различитог броја (једнина и множина у оба могућа редоследа; множина) и различитог рода (женски и средњи у оба могућа редоследа)?

Након уводних разматрања, друго, „Теоријско-методолошко поглавље“ подељено је у седам одељака. У првом одељку дефинише се процес слагања предиката са дисјунктивним субјектом и образлаже сам термин дисјунктивни субјекат. Други, трећи, четврти и пети део доноси резултате претходних истраживања која се тичу слагања предиката са координираним те са дисјунктивним субјектом, традиционално и формално усмерена, а изнети су у србистичкој и сербокроатистичкој литератури, те у литератури на материјалу језика света. У шестом одељку дефинишу се предмет, циљ и хипотезе истраживања, а у седмом представљају методе истраживања.

Треће поглавље „О конгруенцији предиката са дисјунктивним субјектом“ је централно поглавље ове монографије и оно даје одговоре на значајна теоријска и емпиријска питања. Свако од потпоглавља овог поглавља доноси најпре дизајн експеримената са судовима граматичности, те резултате и дискусију, а онда и део у коме се коментаришу ексцерпирани примери из корпуса Срвак.

Тестира се утицај линеарности, синкретизма и дисјункције на оцену прихватљивости образаца слагања, проверавањем следећих хипотеза:

- 1) Хипотезе 1, која тврди да се слагање дешава и на интерфејсу са фонологијом, и да на слагање уз линеарну дистанцу и синкретизам утиче и семантика везника или,

2) Хипотезе 2, која претпоставља да на слагање утиче семантика везника *или*,

3) Хипотезе 3, која каже да је дисјункција у српском језику раставна координација, те да може допринети настанку разрешеног слагања,

4) Хипотезе 4, која имплицира да су род и број одвојени у српском језику и да се одвојено слажу.

Предикција (1) хипотезе (1) делимично је потврђена. Предикација (1) хипотезе (2) је одбачена. Хипотеза 3 је потврђена, међутим, она не може ништа да нам каже о хијерархијском и линеарном слагању, што је њен недостатак. Коначно, предикција (1) хипотезе (4) је потврђена.

Потом се истражује ефекат дисјункције и линеарности на одабир контролора слагања у роду у два случаја: када се предикат слаже са дисјунктивним субјектом чији су чланови именице женског и средњег рода у оба могућа редоследа, и у множини су, те када се предикат слаже са дисјунктивним субјектом који се састоји из именице мушког и женског/средњег рода у оба могућа редоследа. Тестирају се следеће хипотезе:

1. Хипотеза 1, која тврди да се слагање дешава и на интерфејсу са фонологијом, те да линеарна блискост и семантика везника *или* имају утицаја на избор контролора слагања,
2. Хипотеза 2, која претпоставља да семантика везника *или* одређује избор контролора слагања,
3. Хипотеза 3, која сматра да је дисјункција раставна координација, те да може допринети настанку разрешеног слагања.

Предикција (2) комбиноване хипотезе (1) претпоставља да ако се слагање дешава и на интерфејсу са фонологијом, те уз морфофонолошке факторе и семантика везника *или* има утицај на одређење контролора слагања у роду, услед модификације последњег члана дисјунктивног субјекта, линеарна блискост првог члана биће смањена, што ће условити да слагање са првим чланом буде оцењено нижим оценама него када модификације нема. Комбинована хипотеза не може сасвим да објасни резултате, те се може рећи да је делимично потврђена. Предикција (1) хипотезе (2), која каже да семантика везника *или* утиче на избор контролора слагања, предвиђа да ће разрешено слагање бити оцењено нижим оценама него слагање са једним од чланова дисјунктивног субјекта. Ова хипотеза је одбачена. Хипотеза (3), која каже да је дисјункција раставна координација, предвиђа да ће разрешено слагање бити оцењено као прихватљив образац слагања, што је и потврђено овим експериментом.

Узвеши у обзир претходне резултате, спроведено истраживање Иване Митић показало је да на слагање глагола са једним од чланова координираног субјекта, било са првим, било са последњим чланом, не утиче истакнутост субјекта која се тестира хипотезом. Поред овога, резултати показују ни да редослед вредности рода не утиче значајно на слагање са првим и са последњим чланом координираног субјекта: слагање са последњим чланом је најчешће употребљен образац слагања, без обзира на то да ли је последњи члан женског или средњег рода, док је слагање са првим чланом потврђено нижим нивоом учешћа. Пошто је слагање са првим чланом најјаче када је први члан модификован и хијерархијски даљи од глагола, овакви резултати иду у прилог

претпоставци да се глагол не слаже са самом именицом, него са именичком фразом која је релевантни носилац обележја именице.

Насупрот ранијим истраживањима, као што је Марушич и др. на материјалу словеначког језика, у којима се тврди да хијерархијска и линеарна дистанца оперишу у двама одвојеним граматикама, тако да хијерархијска дистанца одређује избор само првог, а линеарна дистанца само последњег члана конјункције за контролора слагања, резултати истраживања Иване Митић на материјалу српског језика показују да линеарна дистанца као секундарни фактор утиче и на слагање са првим чланом координираног субјекта. Резултати којима ауторка располаже упућују да умањење линеарне дистанце између првог члана конјункције и глагола повећава шансу да се глагол сложи са првим чланом, што директно утиче на смањено учешће слагања са последњим чланом, односно да увећање линеарне дистанце између првог члана и глагола умањује шансу за слагање са првим чланом, у прилог слагања са последњим чланом. На основу оваквих резултата, Ивана Митић, супротно ранијој литератури, тврди да су хијерархијска и линеарна дистанца фактори који утичу на слагање у оквиру једне граматике, што може бити објашњено кроз комбинацију линеарне и хијерархијске хипотезе.

У четвртном поглављу, насловљеном као „Теоријске импликације“, доводе се у везу теоријске поставке и резултати претходних истраживања са резултатима ауторкиног истраживања, али се и препознаје на који начин резултати изнети у монографији надопуњују и редукују постојеће теорије, чиме се пружа увид у ширу слику дисјункцијског слагања на материјалу српског језика. На основу резултата којима располаже, Ивана Митић даје модификације доступних теоријских приступа и модела, одговара на питања као што су какав је удео синтаксе и фонологије у одређивању контролора слагања, те која је улога рода и броја у одређивању контролора слагања. Ауторка сматра да хијерархијско слагање постоји у српском језику и тврди да морфофонолошки фактори какви су синкретизам и линеарна блискост првог члана дисјунктивног субјекта предикату могу имати утицај на прихватљивост хијерархијског слагања у комбинацији са граматичким факторима какви су род и број – средњи и женски род множине када су чланови различитог рода и броја, односно женски и мушки род множине када су чланови у множини. Линеарна блискост између чланова дисјункције и глагола утиче не само на слагање са последњим чланом него и на слагање са првим чланом дисјункције, у потоњем случају само када када је на првом месту именица мушког, а на последњем именица женског рода множине. Ивана Митић претпоставља да се обрасци слагања међусобно „надмећу“: када нема модификације, прецизније, када није смањена линеарна блискост између првог члана и предиката, постоји јака опционалност између линеарног и хијерархијског слагања, и она, када предикат не успе да се сложи са једним од њих, превагне у корист разрешеног као неуспелог слагања. Када је последњи члан модификован, смањује се могућност да први члан буде одабран за контролора слагања, те је ту линеарно јаче и од хијерархијског и од разрешеног слагања.

Од резултата које доноси монографија Иване Митић посебно се као значајни издвајају они о саодносима копулативног *и* и дисјунктивног *или* с обзиром на конгруенцију с предикатом. Пошавши од претпоставке „да се дисјункција у српском језику може дефинисати као раставна координација, као и да се разлика између конјункције и дисјункције огледа у начину на који везник *и/или* остварује интеракцију са морфофонолошким факторима као што су линеарна блискост и синкретизам“, ауторка сматра да „статус хијерархијског, разрешеног и линеарног слагања није исти у конјункцији и дисјункцији“, напомињући како „би слагање са дисјунктивним субјектом

могло да се дефинише као процес у коме је слагање у роду и броју детерминисано морфофонолошким факторима, при чему дисјункција посредована морфофонолошким факторима умањује прихватљивост разрешеног слагања, а јача прихватљивост хијерархијског. У дисјункцији је мања шанса да дође до неуспелог слагања него у конјункцији јер везник *или* због свог дистрибутивног значења утиче да један од чланова постане контролор слагања у роду пре него да се деси неуспело слагање.“

У *Закључку* као петом поглављу ауторка наводи резултате емпиријског истраживања и резимира статус хипотеза, те указује на допринос монографије на емпиријском и теоријском плану.

Кратак увид у садржај монографије Иване Митић *О конгруенцији предиката са дисјунктивним субјектом у српском језику* сведочи да је обрађена тема врло захтевна и на теоријском и на емпиријском плану. Једно од централних питања лингвистичких истраживања последњих десетак година у вези са којим не постоји сагласност у несрбистичкој литератури, а за чијим одговором трага ауторка, јесте: које су емпиријске чињенице и теоријске последице слагања глагола са једним чланом дисјунктивног субјекта. С обзиром на то да добијени резултати иду у прилог хипотези да је слагање процес који се дешава и на интерфејсу са фонологијом, Ивана Митић предлаже нови модел код кога су чисто синтаксичко и слагање које укључује фонологију део исте граматике, што документује доказима као што су они у којима повећана линеарна дистанца између првог члана конјункције и глагола умањује шансу да се глагол сложи са тим чланом, иако тај члан једино чисто хијерархијским слагањем може победити остале. Поред наведеног, Ивана Митић у монографији даје и одговор на питање да ли род и број заједно учествују у процесу слагања. Резултати ранијих експерименталних истраживања потврђују да постоје језици у којима се род и број одвојено слажу, а експериментално истраживање које је провела Ивана Митић показује раније незабележене контексте у којима род код одређивања контролора слагања односи превагу над бројем.

Као најзначајнији доприноси монографије Иване Митић, који значајно надопуњују досадашње србистичке погледе на принципе слагања предиката не само са координираним него и са дисјунктивним субјектом, јесу следећа четири:

- 1) линеарна и хијерархијска блискост одређују избор контролора слагања у оквиру исте граматике, а не у различитим граматикама;
- 2) линеарна блискост је фактор који утиче не само на избор последњег, већ и на избор првог члана за контролора слагања, у потоњем случају само када је први члан именица мушког, а последњи женског рода;
- 3) род и број се одвојено репрезентују и одвојено слажу у српском језику;
- 4) род може победити у конкуренцији са бројем приликом одређивања контролора слагања, поготову уколико је контролор за род члан женског рода јединине.

Ова студија представља значајан допринос тероријским разматрањима проблема конгруенције у српском језику, али и резултатима емпиријских истраживања, пре свега, подацима који су сакупљени, а потом и дизајном самих спроведених експеримената за проверу постављених хипотеза. Због тога са задовољством предлажем за штампу монографију Иване Митић *О КОНГРУЕНЦИЈИ ПРЕДИКАТА СА ДИСЈУНКТИВНИМ СУБЈЕКТОМ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*, како би њени резултати били доступни широј лингвистичкој јавности.

Ниш, 16. 10. 2023.

Проф. др Бранимир Станковић

